

A TRIBUNUS LATICLAVIUSOK HÁZA AZ AQUINCUMI 2–3. SZ-I LEGIO-TÁBORBAN

A MITHRAEUM ÁLLATCSONT-LELETEI

Az aquincumi légióstábor praetentúrájában 1978–1979-ben került feltárára az i.u. 2–3. sz.-i Tribunus Laticlaviusok háza. Az ásatás során a Tribunus ház mithraeuma és egyéb helyiségei kerültek elő,¹³⁵ amelyekben nagy számú – 944 db – állatcsontmaradvány is volt. A Tribunus ház közelében feltárt Via principalis kora római rétegeiből, illetve járószintjéről kevés – 96 db – állatcsontlelet került begyűjtésre.¹³⁶

Az ásatás vallástörténeti és archaeozoológiai szempontból is legértékesebb állatcsont-leletegyüttese a mithraeumból került elő: 6 háziállat – a *szarvasmarha* (*Bos taurus* L.), a *juh* (*Ovis aries* L.), a *kecske* (*Capra hircus* L.), a *sertés* (*Sus scrofa* dom. Gray), a *házityúk* (*Gallus domesticus* L.) és a *házilúd* (*Anser domesticus* L.); 4 vadászott állat – az *őstulok* (*Bos primigenius* Boj.), a *gímszarvas* (*Cervus elaphus* L.), az *őz* (*Capreolus capreolus* L.) és a *mezei nyúl* (*Lepus europaeus* Pall.); valamint eltérő méretű *halak* (*Pisces* sp. indet.) (l. táblázat).

A mithras szentély területéről került begyűjtésre továbbá még 5 folyami kagylóhéj (*Unio* sp. indet.), és 1 *éti osztriga* (*Ostrea* sp.) héj (21. kép 2–3).

A gondosan begyűjtött állatcsontanyag topográfiai és sztratigráfiai megoszlásának a vizsgálata a mithraeumban végzett szertartás egyes részleteire adhat közvetett adatokat.

I. Az állatcsontanyag rövid leírása

1. Tribunus Laticlavius ház

1.1. Mithraeum

1.1.1. Az É-i falnál álló oltárok tövében:

– az alapító oltárkő előtt:

sertés: 1 db – mt sin. V.

mezei nyúl: 5 db – atlas, 4 vert. lumbales.

– az alapító oltárkő Ny-i oldalánál:

szarvasmarha: 2 db – jobb és bal oldali félbehasított homlokrész a szarvcsapokkal.

– az alapító oltárkőtől Ny-ra, a Kígyós oltár posztamente mögött:

szarvasmarha: 10 db – 1 os ph. I., 3 os ph. II., 2 os ph. III., 4 os sesamoideum.

sertés: domináns

– az alapító oltárkőtől Ny-ra, a Kígyós oltár posztamente előtt:

sertés: 1 db – corp. mandibulae sin. fr.

– az alapító oltárkőtől Ny-ra, a Kígyós oltár alól:
szarvasmarha: 6 db – 6 costa fr. (5 db-on vágási nyomok, 1 db durván csiszolt, faragott).

juh: 3 db – jobb oldali arckoponya (maxilla fr., dp³), os ph. I.

sertés: domináns

házilúd: 20 db

mezei nyúl: 1 db – pelvis sin. fr.

A Kígyós oltár mögött és alatt 181 db sertésmaradvány volt elhelyezve. A sertés csontanyag anatómiai megoszlását a 2. táblázat tartalmazza.

– az alapító oltárkőtől Ny-ra, a Kígyós oltár mellett:

házityúk: 248 db – 10 agykoponya, 6 praemaxilla fr., 6 mandibula, 32 vert. cervicales, 3 vert. thoracales, 6 lumbosacrale, 4 sternum fr., 3 clavicula, 16 coracoideum (7 sin. – 9 dext.), 17 scapula (11 sin. – 6 dext.), 15 humerus (7 sin. – 7 dext.), 9 radius (4 sin. – 5 dext.), 6 ulna (4 sin. – 2 dext.), 19 cmc (9 sin. – 8 dext.), 16 pelvis (3 sin. – 6 dext.), 25 femur (14 sin. – 11 dext.), 17 tibiotarsus (7 sin. – 8 dext.), 4 os ph. I., 2 os ph. II., 2 os ph. III.

hal: 11 db

– az alapító oltárkő K-i oldalán, téglafelületről:

sertés: 8 db – 6 costa fr., scapula fr., ulna dext. fr.

– K-i pódium előtt:

sertés: 40 db – praemaxilla fr., 2 vert. thoracales, 16 costa fr., 2 humerus sin., radius sin., radius dext. prox. fr., 3 carpale, 4 mc., 5 os ph. I., 1 os ph. II., 4 os ph. III.

házityúk: 84 db – 8 mandibula (4 sin. – 4 dext.), 2 vert. cervicales, 26 costa fr., 6 clavicula fr., 3 humerus (2 sin. – 1 dext.), 1 coracoideum, 4 radius (1 sin. – 3 dext.), 6 ulna (3 sin. – 3 dext.), 4 cmc. (2 sin. – 2 dext.), 1 sternum, 4 pelvis fr., 1 lumbosacrale, 4 femur (2 sin. – 2 dext.), 4 tibiotarsale (1 sin. – 3 dext.), 8 fibula fr., 2 tmt.

A mithras szentély É-i falánál álló oltárok tövében előfordul háziállat csontmaradványok fajok szerinti megoszlása:

	db	%
házityúk	332	55,05
sertés	230	38,15
házilúd	20	3,32
szarvasmarha	18	2,98
juh	3	0,50
	603	100,00

2. Táblázat. A sertésmaradványok anatómiai megoszlása (db)

	oltár	Mithraeum Szentély	Előtér	Trib. ház	Via princ.
agykoponya	11	1	—	—	—
frontale	2	—	1	2	—
maxilla	6	—	4	2	2
mandibula	7	4	4	2	2
fog	—	7	5	2	34
	26	12	14	6	37
csigolya	61	1	3	—	1
borda	41	21	8	12	12
	102	22	11	12	13
scapula	4	1	3	—	—
humerus	8	2	3	1	1
radius	8	—	1	1	1
ulna	9	—	1	—	—
carpus	10	—	—	—	—
metacarpus	9	2	1	1	—
	48	5	9	3	2
pelvis	5	1	1	1	1
femur	4	2	3	2	1
tibia	3	1	2	—	—
fibula	2	2	1	—	—
astragalus	2	—	—	—	—
calcaneus	—	—	—	—	—
tarsus	2	1	—	—	—
metatarsus	5	—	—	—	1
	23	7	7	3	4
os ph. I.	9	1	2	—	—
os ph. II.	9	—	—	—	—
os ph. III.	10	—	—	—	1
	31	1	2	—	1
Összesen:	230	47	43	24	57

1.1.2. Szentély területe:

– Elfalazott fülke belsejéből:

szarvasmarha: 9 db – 2 bal és 1 jobb oldali félbehasított homlokcsont a szarvcsapokkal, szarvcsap fr., 3 costa fr., vert. thoracalis fr., mt diaph. (csiszolt).

sertés: 15 db – I sup., 12 costa fr., scapula fr., fibula fr.

házityúk: 1 db – tibiotarsus fr.

– A szentély Ny-i oldalán levő tűzhelyből:

kecske: 5 db – jobb oldali szarvcsap, corpus mandibulae sin., mc dext. fr., 2 tibia diaph. fr.

sertés: 2 db – I inf., fibula fr.

házityúk: 3 db – 1 cmc., 2 tmt.

mezei nyúl: 2 db – sacrum, mt. dext. V.

hal: 1 db.

– A szentély különböző helyéről – az említettek kivül – a következő állatsontmaradványok kerültek még elő:

szarvasmarha: 39 db,

sertés: 30 db,

juh: 11 db,

kecske: 2 db

házityúk: 8 db – scapula fr., sternum fr., 2 radius fr., 2 tibiotarsus fr., 2 tmt.

őstulok: 1 db – bal oldali szarvcsap (1. táblázat) (22. kép 5)

gímszarvas: 2 db – femur dist. fr., astragalus.

őz: 1 db – metatarsus dext. diaph. (csiszolt).

hal: 6 db

folyami kagyló: 5 héjdarab

éti osztriga: 1 héjdarab

A mithras szentély – oltár kerület nélküli – területén előforduló háziállat csontmaradványok fajok szerinti megoszlása:

	db	%
házityúk	12	9,6
sertés	47	37,6
szarvasmarha	48	38,4
kiskérődző	18	14,4
	125	100,0

1.1.3. Mithraeum előtér

A mithraeum bejárati részén a terrazzópadló fölötti rétegekben, illetve a K-i fal melletti pusztulási rétegekben csak *szarvasmarha*, *sertés* és *juh* maradványai

3. Táblázat. A szarvasmarhamaradványok anatómiai megoszlása (db)

	oltár	Mithraeum szentély	előtér	Trib. ház	Via princ.
szarvcsap	—	9	3	7	1
frontale + szarvcsap	2	8	1	11	—
agykoponya	—	—	5	1	—
maxilla	—	—	2	—	—
mandibula	—	1	1	2	3
nyelvcsont	—	—	1	—	—
fog	—	2	5	—	1
	2	20	17	21	5
csigolya	—	3	3	—	2
borda	6	8	12	3	1
	6	11	15	3	1
scapula	—	2	1	—	3
humerus	—	—	1	—	3
radius	—	—	3	1	—
ulna	—	—	—	—	—
carpus	—	—	—	—	—
metacarpus	—	3	1	—	—
	—	5	6	1	6
pelvis	—	1	7	—	—
femur	—	5	1	—	—
tibia	—	5	2	1	1
astragalus	—	—	—	—	—
calcaneus	—	—	—	—	—
tarsus	—	—	—	—	—
metatarsus	—	1	5	1	2
	—	12	15	2	3
os sesamoideum	4	—	—	—	—
os ph. I.	1	—	2	1	—
os ph. II.	3	—	—	—	—
os ph. III.	2	—	—	—	—
	10	—	2	1	—
Összesen:	18	48	55	28	17

4. Táblázat. A kiskérődzők maradványainak anatómiai megoszlása (db)

	oltár	Mithraeum szentély	előtér	Trib. ház	Via princ.
szarvcsap	—	2*	1	1	1*
frontale + szarvcsap	—	—	1	—	1
maxilla	1	*1	1	1	—
mandibula	—	1 ; 2	1	3	—
fog	1	1	—	—	—
	2	7	4	5	2
csigolya	—	3	2	—	—
scapula	—	1	—	—	3
humerus	—	2	1	—	—
radius	—	—	—	1	2
carpus	—	—*	—	—	1
metacarpus	—	2	1	—	1
	—	5	2	1	7
pelvis	—	1	1	—	1
femur	—	—*	1	—	4
tibia	—	2*	2	—	6
os ph. I.	1	—	—	—	—
Összesen:	3	18	12	7	20

* = kecske maradvány; a többi mind juh maradvány

voltak. Sem baromfiak, sem egyéb vadászott állatok csontjai az 1979-es ásatási anyagban nem fordultak elő (1. táblázat).

Az előtérben előforduló háziállat csontmaradványok fajok szerinti megoszlása:

	db	%
szarvasmarha	55	50,0
sertés	43	40,0
juh	12	10,0
	110	100,0

1.2. Tribunus Laticlavius ház, egyéb

A Tribunus ház mithraeum melletti helyiségeiből kevés állatcsont került elő, mindösszesen 70 db (1. táblázat). Itt fordul csak elő lómaradvány (= 4 db – I dext. sup., mandibula oralis db, M₃ dext., os ph. III. sin ant.). *Házityúk*-nak 4 db maradványa volt a leletanyagban (2 humerus fr., ulna fr., tibiotarsus fr.). Az *őstulok*nak egy jobb oldali szarvcsapja (23. kép 5), a *gímszarvas*nak 2 agancságvég darabja került elő.

2. Via principalis

A Tribunus laticlavius háztól É-ÉNy-ra húzódó Via Principalis feltárt rétegeiből és a járósintjéről csak háziállatok maradványai kerültek elő. (1. táblázat, 22. kép 1–4 és 23. kép 1–4)

A négy gazdasági haszonállaton (*szarvasmarha-juh-kecske-sertés*) kívül egy kis testmértű kutya bal oldali radius-ulna töredéke is előkerült.

A háziállatok csontmaradványainak anatómiai megoszlását a 2., 3. és a 4. táblázatok tartalmazzák.

II. A mithraeum állatcsontmaradványainak archaeozoológiai értékelése

A Tribunus laticlavius ház feltárt részéből 944 db állatcsont került elő, amelyből 874 db a mithraeum területről származik. (1. táblázat)

1. Az állatok közül a mithraeumban a legtöbb csontmaradványa a *házityúknak* volt, 344 db 41,05%. A házi-tyúk maradványok 96,5%-a a mithras szentély É-i falánál álló Kígyós oltár mellett (248 b) és a K-i pódium előtt (84 db); illetve a 9,6%-a (12 db) a szentély egyéb területén került elő. A Kígyós oltár mellett elhelyezett házi-tyúk maradványok 2 juvenilis és 14 adultus életkorú egyedektől származnak. Ezek közül 4 tojó és 4 kakas. A házi-tyúkok kis testmértű fajtához tartoztak. A baromfimaradványok anatómiai megoszlása aszimmetrikus; elsősorban a fej, a szárny és a lábak csontjai fordulnak elő. Feltűnően kevés a csigolyák, a csontos mellkas/medence és az ujjpercek száma.

2. A csontmaradványok között második helyen a *sertés* áll; 320 db 38,18% (1. táblázat). A sertésmaradványok 72%-a a mithras szentély É-i falánál álló Kígyós oltár körül (181 db), illetve az alapító oltárkő mellett (49 db) volt; 14,6%-a 47 db a szentély egyéb területén; és 13,4%-a 43 db az előtérben fordult elő.

A Kígyós oltár körül 7 sertés egyed feje, mellkas részlete és a mellső lába; illetve 3 sertés egyednek a feje, mellkas részlete, mellső- és hátulsó lába volt elhelyezve (2. táblázat). A sertések fejét hosszában kettéhasították,

az oltárok mellé félbehásított fejeket (koponya, mandibula) helyeztek el. A sertések életkor megoszlása: 4 neonatus, 1 inf. (3-4 hónapos), 1 inf. (8-10 hónapos), 2 juvenilis (1,4-2 éves) és 2 adultus korú. Az alapító oltárkő K-i oldalánál 1 neonatus, 1 inf. (6-8 hónapos) és 1 adultus életkorú sertés maradványa volt.

Az oltárok körzetében izolált (az állkapcsokból eltávolított) alsó vagy felső caninus nem került elő.

A mithras szentélyben 5, az előtérben 4 sertés egyed dominánsan lapocka-comb testrészből származó maradványa volt (2. táblázat). Életkor megoszlásuk: 2 inf. (8-10 hónapos), 6 juvenilis (1,4-2 éves) és 1 adultus korú. Az izolált caninusok száma 9 db. (21. kép 1)

A sertések kis testmértű fajtához tartoztak.

3. A csontmaradványok között harmadik helyen a *szarvasmarha* található; 121 db 14,46% (1. táblázat). A mithras szentély É-i falánál álló Kígyós oltár mögött 12, alóla 6 db maradványa került elő. Az összes szarvasmarha maradványok csupán 2,98%-a.

A szarvasmarhacsontok 38,4%-a 48 db a szentély egyéb területéről, 50%-a 55 db az előtérből származnak.

A Kígyós oltár körül a szarvasmarhának csak lehasított homlokcsontos szarvcsapjai, ujjpercei, illetve vágott borda darabjai voltak. Erről a területről sem csigolyák, sem a húsos régió, sem az ún. száraz régió csontjai nem fordultak elő (3. táblázat).

A mithras szentély és az előtér betöltésében a nagy számú homlokcsontos (9 db) és az arról levágott (12 db) szarvcsapok (21. kép 1–4. és 22. kép 1–4) mellett bordák, és elsősorban a hátulsó lábokról származó húsos régió csontjai kerültek elő (3. táblázat). A szentély és az előtér szarvasmarha csontmaradványainak az anatómiai megoszlása azt sejteti, hogy ezek a maradványok másodlagos helyen felhalmozódott konyhai hulladékok.¹³⁷ Nagy valószínűséggel megállapítható, hogy ezek a szarvasmarha leletek nem tartoznak a mithras kultusz áldozati állatainak maradványai közé.

A Kígyós oltár körül 1 juvenilis (1-1,5 éves), és 2 adultus; a szentélyben és az előtérben 3 juvenilis (1-1,5 éves), 2 subadultus (3-3,5 éves) és 14 adultus korú szarvasmarha maradványa volt.

A hosszában kettéhasított szarvasmarha koponyák morfológiája alapján megállapítható, hogy a fejélük magas és csúcsos volt; a szarvcsapok életkortól, nemtől és fajtától függően erősen eltérőek (brachyceros, primigenius típusú) és méretben is különböznek egymástól (5. táblázat, 21–22. kép).

4. A csontmaradványok között negyedik helyen a *kiskérődzők* található: 33 db, 3,93% (1. táblázat). Legkevesebb maradványa 0,5%, 3 db az oltároknál; 14,4%-a, 18 db a szentély területén és 10,9%-a, 12 db az előtérben volt.

A Kígyós oltár alatt csak egy arckoponya töredéke és egy ujjperc volt (4. táblázat); hasonlóan a szarvasmarhához (3. táblázat) a juh esetében is csak a fej és egy ujjperc maradványa fordult elő. A szentélyben és az előtérben mellső és hátulsó húsos régió csontjai is megtalálhatók.

A szentélyben a juhok mellett 1 juvenilis (1-1,5 éves) és 1 adultus korú kecske 7 csontlelete is előkerült.

A juhok életkor megoszlása: a Kígyós oltár alatti egyed inf. (8-10 hónapos); a szentélyben és az előtérben 1 inf. (6-8 hónapos), és 7 adultus korú egyed maradványa volt.

A juhok szarvcsapjai „tőzegjuh” és „rézjuh” típusúak; a kecske szarvcsapja egyenes, enyhén befelé csavarodó. A juhok eltérő testméretű fajtákhoz tartoztak.

5. Táblázat. Szarvasmarha és őstulok szarvcsap mérete (mm)

	hossz.	horizont. átm.	vertikális átm.	basis körméret	
1. dext.	300	84	60	240	Sz.
2. sin. frontale	260	69	57	200	Sz.
3. sin. frontale	215	60	44	165	E.
4. sin. frontale	205	58	45	163	Sz.
5. dext.	200	66	52	195	Th.
6. dext.	200	53	42	150	Vp.
7. dext. frontale	195	51	40	190	Sz.
8. sin.	160	58	41	205	Th.
9. dext.	160	45	38	135	Th.
10. dext.	155	55	43	150	Th.
11. sin. frontale	153	48	40	142	Sz.
12. sin. frontale	135	42	35	125	Th.
13. dext.	120	—	—	—	Sz.
14. sin. őstulok =	475	87	75	250	Sz.
15. dext. őstulok =	410	82	76	245	Th.
16. sin.	—	84	60	230	Th.
17. sin. frontale	—	79	56	220	Ol.
18. sin. frontale	—	64	47	180	Sz.
19. dext. frontale	—	63	46	176	Ol.
20. dext. frontale	—	59	44	166	Th.
21. dext. frontale	—	58	46	170	Th.
22. dext. frontale	—	57	46	170	Th.
23. dext. frontale	—	57	46	170	Th.
24. dext.	—	57	—	—	Sz.
25. sin. frontale	—	55	43	155	Th.
26. dext. frontale	—	55	43	155	Th.
27. sin. frontale	—	50	42	140	Th.
28. sin.	—	49	40	140	Sz.
29. sin. frontale	—	47	38	137	Th.
30. sin. frontale	—	45	36	130	Th.
31. sin. frontale juv.	—	37	31	110	Th.

Ol. — oltár, Sz. — szentély, E. — előtér, Th. — Tribunus ház, Vp. — Via principalis

5. A mithras szentélyben a Kígyós oltár alatt 5 házi-
lúdnak 20 — elsősorban végtag — csontmaradványai ke-
rültek elő (2,38%).

III. Áldozati állatok

A Tribunus laticlavus ház területén folytatott régészeti
ásatás dokumentációiból is jól rekonstruálható a ház
pusztulása, illetve, hogy a középkori rétegek és az újkori
építkezések hol és meddig bolygatták meg az épülete-
gyüttest és benne a mithraeumot is.

Hogy a mithraeum állatcsontleletei közül mi tekinthető
áldozati állatok maradványainak; és mi tartozik az épü-
letegyüttes felhagyása utáni törmelékkel, feltöltéssel má-
sodlagos helyen felhalmozódott hulladék, szemét anyag-
hoz, nem könnyű eldönteni.

Az eddig feltárt magyarországi mithraeumok állat-
csontmaradványai — a tárgyalt kivételével — nem is-
mertek, de külföldi adatok sem közöltek.

Az 1882–84 között Erdélyben feltárt várhelyi (Sar-
mizegetusa, Hunyad megye, ma Románia) mithraeum-
ból előkerült állatcsontleleteket Téglás Gábor ismer-
tette. Szerinte a csontok között a „tulok váztöredékei,
fogai” vannak leginkább képviselve; ezután következ-
nek a juh, a kecske és a disznó maradványai. A serté-
seknek sok az állkapocs- és fogtöredéke. Van őz és
gímszarvasagancs. A madárcsontok között a házityúk
és a „rucza félék” maradványait lehetett elkülönít-
ni.¹³⁸

Véleményem szerint az aquincumi légióstábor mith-
raeumában áldozati állatok maradványainak csak a
mithras szentély É-i falánál álló oltárok körzetében —
dominánsan a Kígyós oltár körül — előkerült állat-
csontleleteket tekinthetjük (1. táblázat). Hogy ezek kö-

zött van-e másodlagosan odakerült állatcsont is, egyelőre nem dönthető el.

Mithras szentély oltár-kerület állatcsont leletei:

	egyed	db
háziyúk	16	332
sertés	13	230
háziilúd	5	20
szarvasmarha	3	18
juh	1	3
mezei nyúl	1	6
hal		11

A neonatus és az infantilis életkorú egyedek tanúsága szerint az állatok leölése és elfogyasztása augusztus-szeptember vagy december-január hónapban történhetett. Ez utóbbi esetben fel kell tételezni a sertések évenkénti többszöri ellését.

Természetesen további vizsgálatoknak kell választ adni arra a kérdésre is, hogy a mithras szentélyben elfogyasztott és/vagy felajánlott (?) baromfi, sertés – és esetleg a szarvasmarha, juh és a mezei nyúl – áldozati állatok maradványai miért és hogyan maradtak a szentélyben.

A mithraeum területéről, de újkori beásással bolygatott rétegben egy teve (*Camelus* sp.) foga volt, datálása egyelőre kérdéses.

A TRIBUNUS LATICLAVIUSOK HÁZA AZ AQUINCUMI 2–3. SZ-I LEGIO-TÁBORBAN

AMPHORÁK

A tribunus ház területén kiasott leletanyagban számos amphora töredék került elő. A különböző amphorákban bort, olajat, olajbogyót és halmártást tároltak és szállítottak. Az élelmiszerek fogyasztásáról nyert információk itt is megegyeznek azzal, melyet Pannonia más területein eddig megismertünk. Bár egyelőre a teljes leletanyagunk csak egy részét tanulmányoztuk, az azonban megállapítható, hogy a különféle borokat és az olívaolajat az Kr. u. 1. század közepétől kezdve folyamatosan fogyasztották az aquincumi tábor katonái.

A következőkben az amphora csoportokat egykori tartalmuk alapján vizsgáljuk.

A Dressel 2–4 amphorákat két fültöredék (24. kép 1–2) képviseli. Ezek anyaguk és formai jellemzőik alapján olyan edények részei, melyek Itáliában és Dél-Galliában készülhettek és a helyi borokat tartalmazták. Használatuk az 1. század közepétől a 2. század első negyedéig mutatható ki.¹³⁹

Az égeikumból származó borok két amphora típusban és különböző időpontokban érkeztek Aquincumba is; a rhodosiak (24. kép 3–4; 25. kép 1–3.), az 1. században,¹⁴⁰ a Kapitän II. típusúak (26. kép 1–3; 27. kép 4) a 2. század végén és a 3. században.¹⁴¹ Olyan boros amphorákat, melyek csak a 2. századra jellemzőek, egyelőre nem ismerünk Aquincumból.

Katalógus

Dressel 2–4

1. Fültöredék, ltsz.: 89.7.3.
Lh.: D. III. 79–81. pontokról, 200–220 cm mélyről; világos vöröses barna (5 YR 6/4), m = 19 cm, k = 5,8 × 3 cm; 24. kép 1.
2. Fültöredék, ltsz.: 89.7.4.
Lh.: D. II. É-i rábontás; vörös (2.5 YR 5/6), m = 10,2 cm; k = 4,8 × 2,5 cm; 24. kép 2.

Rhodosi típus

3. Nyak-, has-, fültöredék, ltsz.: 89.7.5.
Lh.: D. II. 78–83. pontokról, 200–220 cm mélyről, vöröses sárga (5 YR 6/6), m = 13,5 cm, k = 3 × 2,8 cm; 24. kép 3.
4. Nyaktöredék, ltsz.: 89.7.6.
Lh.: D. II. É-i rábontás, 220–240 cm mélyről; vöröses sárga (5 RY 6/6); m = 6 cm; 24. kép 4.
5. Fültöredék, ltsz.: 89.7.7.
Lh.: E. I. 79–81. pontokról, 230–250 cm mélyről; világos vörös (2.5 YR 6/8); m = 10,5 cm; k = 2,8 cm; 25. kép 1.

Strabontól tudjuk, hogy az É-itáliai bort fahordókban is szállították Pannoniába.¹⁴² Az óbudai gázgyár területén kútbélésül felhasznált hordók kerültek elő.¹⁴³ A rajtuk talált feliratokból kiderült, hogy a bennük talált vámmentes áru (bor) a II. adiutrix legió kórháza számára érkezett.

Az adriai partvidéken termelt olívaolajat a Dressel 6B amphorákba (267. kép 1–3; 5, 28) csomagolták.¹⁴⁴ Az 1. század legfontosabb műhelyei az Istriai-félszigeten működtek. Az i. sz. 2. század első harmada után – több mint száz éven keresztül – a baeticai olaj érkezett Aquincumba a gömb alakú, Dressel 20 amphorákban (29. kép).

Kimutatható még két olyan típusú amphora is az anyagban, melyekben a rómaiak által különösen kedvelt élelmiszerek érkeztek: az olajbogyó és a halszós.

A Schörgendorfer 558 amphorák (30. kép 1–2) töredékei a tábor más részein is megtalálhatók,¹⁴⁵ az ebben tárolt olajbogyó fogyasztására az 1. század közepétől van bizonyítékunk.¹⁴⁶

A hispaniai halmártásokat Pelichet 46 amphorák tartalmazzák (30. kép 3), melyek a Flavius kortól a 2. század elejéig voltak használatban.¹⁴⁷

6. Fültöredék, ltsz.: 89.7.8.
Lh.: D. IV. 20–22. pontokról; világos vörös (2.5 YR 6/8); k = 3,3 cm; 25. kép 2.
 7. Aljtöredék, ltsz.: 89.7.9
Lh.: D. II. az első kút mellől, tegulás omladékos rétegből; világos vörös (2.5 YR 6/8); m = 28,7 cm; 25. kép 3.
- Kapitän II. (Niederbieber 77, Ostia VI.)
8. Nyak-, fültöredék, ltsz.: 89.7.10.
Lh.: D. V. 6–10. pontokról, 200–220 cm mélyről; vörös (10 R 5/8); m = 13,5 cm, k = 5 × 3,1 cm; 26. kép 1.
 9. Fültöredék, ltsz.: 99.7.11.
Lh.: D. V. 8–12. pontokról, 240–260 cm mélyről; vörös (10 R 4/8–5/8); m = 9,4 cm, k = 4,8 × 2,9 cm; 26. kép 2.
 10. Aljtöredék, ltsz.: 89.7.12.
Lh.: D. II. 45–48. pontokról, 240–255 cm mélyről; sárgás vörös (5 YR 5/6), m = 11,5 cm, fá = 5,3 cm; 26. kép 3.
 11. Aljtöredék, ltsz.: 89.7.13.

Lh.: D. II. 58–60. pontokról, 230–250 cm mélyről; sárgás vörös (5 YR 5/8); m = 7,3 cm, fá = 4,7 cm; 27. kép 4.

Dressel 6B

12. Peremtöredék, ltsz.: 89.7.14.
Lh.: D. VI. a pincétől É-ra, 200–250 cm mélyről; vöröses sárga (5 YR 7/8); m = 5,8 cm, szá = 15,5 cm, v = 2,3 cm; 27. kép 1.
13. Peremtöredék, ltsz.: 89.7.15.
Lh.: D. VI. a pincétől É-ra; vöröses sárga (5 YR 6/6); m = 7,8 cm; szá = 15 cm; v = 2,3 cm; 27. kép 2.
14. Fül-, aljtöredék, ltsz.: 89.7.16. Lh.: D. VI. a pincétől É-ra, 230–260 cm mélyről; világos vörös (2.5 YR 6/8); fá = 6 cm, k = 3,8 × 2,6 cm; 28. kép.
15. Nyak-, fültöredék, ltsz.: 89.7.17.
Lh.: D. II. 78–83. pontokról, 200–220 cm mélyről; vöröses sárga (5 YR 7/8); m = 6,8 cm; 27. kép 3.
16. Kisméretű aljtöredék, ltsz.: 89.7.18.
Lh.: D. I. 79–83. pontokról: vörös (2.5 YR 5/6); m = 3,6 cm, fá = 3,3 cm; 27. kép 5.

Dressel 20

17. Peremtöredék, ltsz.: 89.7.19.
Lh.: D. IV. 18–20. pontokról, 230–260 cm mélyről, hamus törmelékből; kívül – nagyon halvány barna (10 YR 8/3), belül – vörös (10 R 5/6) – világos barnás sárga (10 YR 6/2); m = 5,3 cm, szá = 16 cm, v = 3,2 cm; 29. kép 1.
19. Peremtöredék, ltsz.: 89.7.20.
Lh.: D. II. 60–65. pontokról, 190–260 cm mélyről; kívül – nagyon halvány barna (10 YR 7/3), belül szürke (10 YR 6/1); m = 5,3 cm, szá = 16 cm, v = 4,2 cm; 29. kép 2.
19. Nyak-, fültöredék, ltsz.: 89.7.21.
Lh.: E. I. 79–81. pontokról, 230–250 cm mélyről; kívül – rózsaszín (7.5 YR 8/4), belül – vöröses sárga (5 YR 6/6); m = 11,5 cm, k = 4,6 × 4,8 cm; 29. kép 3.

Schörgendorfer 558

20. Fültöredék, ltsz.: 89.7.22.
Lh.: E. I. a nagy csatornára merőleges kis csatornából; világos barna – rózsaszín (7.5 YR 6/4–7/4); m = 6,2 cm, k = 5,2 × 2,7 cm; 30. kép 1.
21. Has-, fültöredék, ltsz.: 89.7.23.

Rövidítések

Lh = lelőhely
m = magasság
szá = peremátmérő

Lh.: E. I. 79–81. pontokról, 230–250 cm mélyről; vöröses sárga (5 YR 6/6); m = 10 cm, há = 32 cm; 30. kép 2.

Pelichet 46

22. Fültöredék, ltsz.: 89.7.24.
Lh.: D. II. 80–83. pontokról, 180–200 cm mélyről; bevonat – rózsaszín (7.5 YR 7/4), belül – világos vörös (2.5 YR 6/8); m = 10,9 cm; 30. kép 3.

Nem azonosítható típusok

23. Nyak-, fültöredék, ltsz.: 89.7.25.
Lh.: D. IV. 25–26. pontokról; vöröses sárga (5 YR 6/8); m = 14,2 cm, k = 2,9 × 2,7 cm; 31. kép 1.
24. Nyak-, fültöredék, ltsz.: 89.7.26.
Lh.: D. III. 79–81. pontokról, a K-i zárófaltól K-re, 220–240 cm mélyről; nagyon halvány barna (10 YR 7/4); m = 12,7 cm, k = 2,6 cm; 31. kép 2.
25. Aljtöredék, ltsz.: 89.7.27.
Lh.: D. II. 0–1. pontokról, 180–200 cm mélyről; világos vörös (2.5 YR 6/6); m = 6,5 cm; fá = 3,5 cm; 31. kép 3.
26. Aljtöredék, ltsz.: 89.7.28.
Lh.: D. VI. a pincétől É-ra, 230–260 cm mélyről; barna (7.5 YR 5/4); m = 13,8 cm, fá = 4 cm; 31. kép 4.

Amphora dugók

27. Ltsz.: 89.7.29.
Lh.: D. II. 34–38. pontokról, földes törmelékes rétegből, 220–250 cm mélyről; vöröses sárga (5 YR 6/6); m = 8,5 cm; 32. kép 1.
28. Ltsz.: 89.7.30.
Lh.: D. II. 83–85. pontokról, 200–210 cm mélyről; rózsaszín (7.5 YR 8/4); m = 9,1 cm; 32. kép 2.
29. Ltsz.: 89.7.31. Lh.: D. VI. a pincétől É-ra; világos vörös (2,5 YR 6/8), m = 7,2 cm; 32. kép 4.
30. Ltsz.: 89.7.32.
Lh.: D. IV. 13. pontokról, a két fal közötti részből; világos vörös (2,5 YR 6/6); m = 3,4 cm; 32. kép 3.
31. Ltsz.: 89.7.33.
Lh.: D. II. 36–40. pontokról; vöröses sárga (5 YR 7/6); m = 6,3 cm; 32. kép 6.
32. Ltsz.: 89.7.34.
Lh.: BDK-i Ny-i oldaláról, 180–210 cm mélyről; nagyon halvány barna (10 YR 8/4); m = 6 cm; 32. kép 5.

k = fülkeresztmetszet
fá = fenékátmérő
há = hasátmérő